

15. ELS QUANTIFICADORS: ELS NUMERALS

15.1 INTRODUCCIÓ

Els quantificadors numerals expressen un càlcul basat en la sèrie ordenada dels números naturals. Com destaquen Fontelles, Garcia i Lanuza,¹⁶⁹ els numerals presenten la particularitat de que la seua escritura com a signe llingüístic, com ara *sèt*, *un terç*, *huit dècims...*, té el seu corresponent signe aritmètic: 7, 1/3, 8/10. Sintàcticament actuen com a especificadors quantificadors o, en funció pronominal, com a núcleu del sintagma nominal.

Podem diferenciar les següents classes: cardinals, ordinals, partitius, múltiples i colectius.

15.2. ELS CARDINALS

Signifiquen una quantitat exacta respecte dels elements designats pels substantius. Formen una sèrie en la que cada element inclou a l'anterior (1, 1+1=2, 2+1=3...). Habitualment actuen com a especificadors (*Hi havien tres persones en la coa*), com a núcleus substantius (*Vullc els huit de la dreta*) o en funcions pronominals (*—¿Vols albarjines? —Sí, dona-me'n dos.*). Encara que solen incloure's en la llista de cardinals, són plenament substantius *milló*, *billó*, *trilló* i *quatrilló*.

15.2.1 Formes dels cardinals

Les formes dels principals numerals cardinals són les següents:

NÚMERO O SIFRA	FEMENÍN NUMERAL CARDINAL
0	<i>zero</i>
1	<i>u</i> , femení <i>una</i> ; davant de nom: <i>un</i>
2	<i>dos</i>
3	<i>tres</i>
4	<i>quatre</i>
5	<i>cinc</i>
6	<i>sis</i>

¹⁶⁹ Gramàtica de la llengua valenciana, València, Lo Rat Penat, 1997

NÚMERO O SIFRA	NUMERAL CARDINAL
7	<i>sèt</i>
8	<i>huit</i>
9	<i>nou</i>
10	<i>dèu</i>
11	<i>onze</i>
12	<i>dotze</i>
13	<i>tretze</i>
14	<i>catorze</i>
15	<i>quinze</i>
16	<i>setze</i>
17	<i>dèssel</i> ¹⁷⁰
18	<i>díhuit</i>
19	<i>dèneu</i>
20	<i>vint</i>
21	<i>vintiú, fem. vintiuna; davant de nom: vintiun</i>
22	<i>vintidós</i>
23	<i>vintitrés</i>
24	<i>vintiquatre</i>
25	<i>vinticinc</i>
26	<i>vintissís</i>
27	<i>vintisset</i>
28	<i>vintihuit</i>
29	<i>vintinou</i>
30	<i>trenta</i>
31	<i>trentaú, femení trentauna; davant de nom: trentaun</i>
32, 33, 34, etc.	<i>trentadós, trentatrés, trentaquatze, etc.</i>
40	<i>quaranta</i>

¹⁷⁰ Els numerals *dèssel* i *dèneu* conserven la doble tonicitat etimològica i tenen oberta tant la vocal de la primera sílaba com la de la segona. Antigament també existia la variant formal *dènou*, hui desapareguda.

NÚMERO O SIFRA	NUMERAL CARDINAL
45, 46, 47, etc. 50 58, 59, etc. 60 70 80 90	<i>quarantacinc, quarantassís, quarantasset, etc.</i> <i>cinquanta</i> <i>cinquantahuit, cinquantanou, etc.</i> <i>xixanta</i> <i>setanta</i> <i>huitanta</i> <i>noranta</i>
100 101 102, 103, etc. 110 111, 112, etc. 120 121 122, 123, etc. 130, 140, etc. 200 300 400 500 600 700 800 900	<i>cent</i> <i>cent u, femení cent una; davant de nom: cent un</i> <i>cent dos, cent tres, etc.</i> <i>cent dèu</i> <i>cent onze, cent dotze, etc.</i> <i>cent vint</i> <i>cent vintiú, femení cent vintiuna; davant de nom: cent vintiun</i> <i>cent vintidós, cent vintitrés, etc.</i> <i>cent trenta, cent quaranta, etc.</i> <i>doscents, femení doscentes</i> <i>trescents, femení trescentes</i> <i>quatrecent, femení quatrecentes</i> <i>cinccents, femení cinccentes</i> <i>siscents, femení siscentes</i> <i>setcents, femení setcentes</i> <i>huitcents, femení huitcentes</i> <i>noucents, femení noucentes</i>
1000 1001 1002, 1003, etc. 1010, 1011, etc. 1020 1021	<i>mil</i> <i>mil u, femení mil una; davant de nom: mil un</i> <i>mil dos, mil tres, etc.</i> <i>mil dèu, mil onze, etc.</i> <i>mil vint</i> <i>mil vintiú, femení mil vintiuna; davant de nom: mil vintiun</i>

NÚMERO O SIFRA	NUMERAL CARDINAL
1022, 1023, etc.	<i>mil vintidós, mil vintitrés, etc.</i>
1030, 1040, etc.	<i>mil trenta, mil quaranta, etc.</i>
1100	<i>mil cent</i>
1101	<i>mil cent u, femení mil cent una; davant de nom: mil cent un</i>
1102, 1103, etc.	<i>mil cent dos, mil cent tres, etc.</i>
1200, 1300, etc.	<i>mil doscents, femení mil doscentes; mil trescents, femení mil trescentes, etc.</i>
2000	<i>dosmil</i>
2001	<i>dosmil u, femení dosmil una; davant de nom: dosmil un</i>
2002, 2003, etc.	<i>dosmil dos, dosmil tres, etc.</i>
2010, 2011, etc.	<i>dosmil dèu, dosmil onze, etc.</i>
2020	<i>dosmil vint</i>
2021	<i>dosmil vintiú, femení dosmil vintiuna; davant de nom dosmil vintiun</i>
2022, 2023, etc.	<i>dosmil vintidós, dosmil vintitrés, etc.</i>
2100	<i>dosmil cent</i>
2101	<i>dosmil cent u, femení dosmil cent una; davant de nom dosmil cent un</i>
2102, 2103, etc.	<i>dosmil cent dos, dosmil cent tres, etc.</i>
3000, 4000, etc.	<i>tresmil, quatremil, etc.</i>
10 000, 11 000, etc.	<i>deumil, onzemil, etc.</i>
20 000	<i>vintmil</i>
21 000	<i>vintiunmil, femení vintiunamil</i>
30 000	<i>trentamil</i>
31 000	<i>trentaunmil, femení trentaunamil</i>
40 000, 50 000, etc.	<i>quarantamil, cinquantamil, etc.</i>
100 000	<i>centmil</i>
200 000, 300 000, etc.	<i>doscentsmil, femení doscentesmil; trescentsmil, femení trescentesmil, etc.</i>

NÚMERO O SIFRA	NUMERAL CARDINAL
1 000 000	<i>un milló</i>
1 000 001	<i>un milló u, femení un milló una; davant de nom un milló un</i>
1 000 100	<i>un milló cent</i>
1 001 000	<i>un milló mil</i>
2 000 000	<i>dos millons</i>
3 567 896	<i>tres millons cinccents xixantasetmil huitcents norantassís, femení tres millons cinccentes xixantasetmil huitcentes norantassís</i>
10 000 000	<i>dèu millons</i>
100 000 000	<i>cent millons</i>
1 000 000 000	<i>mil millons</i>
1 000 000 000 000	<i>un billó</i>
10 ¹⁸	<i>un trilló</i>
10 ²⁴	<i>un quadrilló</i>

Sobre les formes dels cardinals, han de fer-se les següents observacions:

- a) El cardinal *u* i els seus derivats (*vintiú, trentaú, quarantaú...*) mantenen dita forma si funcionen com a pronom, substantiu o especificador pospost al substantiu, pero prenen la forma *un, vintiun, trentaun, quarantaun...* si actuen en funció especificadora o adjectiva davant d'un nom contable (vore 15.2.4 per a una descripció de cada una d'estes funcions):

El partit ha quedat dos a u (pronom)

El vintiú d'octubre (substantiu)

El trentaú per cent (substantiu)

El número setantaú (especificador pospost al substantiu)

pero:

Té huitantaun anys.

Existixen doscents un municipis en esta província.

També pren la forma *un* en els numerals composts *vintiunmil, trentaunmil...*

És important diferenciar el funcionament com a actualisador que presenta la forma *un* quan precedix al núcleu del sintagma nominal, encara que siga un

adjectiu substantivat (*En la pel·lícula ya han matat a **un** roïn pero encara en queda un atre*) i el de la la forma *u* quan actua com a pronom (*Té dos fills, **u** roïn i l'atre boníssim*). Esta alternança entre *u* i *un* se descriu en més amplitut en 12.4.2 i 14.3.2.10.

b) Els numerals cardinals poden ser simples i composts:

Els simples són aquells que no es poden segmentar en uns atres numerals que formen una paraula. Considerarem numerals simples:

- Els que van de l'1 (*u*) al 20 (*vint*), llevat de *dèssset*, *díhuit* i *dèneu*.
- Les decenes: *vint*, *trenta*, *quaranta*, *cinquanta*, ... *noranta*.
- Les centenes, perque *–cents* no apareix mai per separat: *cent*, *doscents*, *trescents*, ... *noucents*.
- El número *mil* i la sèrie *milló*, *billó*, *trilló*, etc.

Els composts són aquells que es poden segmentar en simples:

- *xixantaú* (61) = *xixanta* i *u*
- *cent huit* (108) = *cent* i *huit*
- *huitcents vint* (820) = *huitcents* i *vint*
- *deumil* (10.000) = *dèu* i *mil*

c) Respecte al seu gènere i número:

A soles tenen gènere els següents cardinals:

- *U*, que fa *una*.
- Les centenes: *doscents*, *doscentes*; *trescents*, *trescentes*...

La variació de gènere es manté en els numerals composts: *vintiunmil*, *vintiunamil*; *huitcentmil*, *huitcentesmil*.

El gènere el determina el substantiu al que fan referència, si el cardinal va antepost: *Les mil i una nits*. *Huitcentes monedes*. *Cinquantaunamil rúpies*. Si va pospost, és possible tant la construcció en concordança, en sentit ordinal (*La moneda huitcentes* = *La moneda que fa huitcentes*), com sense concordança, sobreententent la paraula *número*: *La moneda (número) huitcents*.

El numeral *dos* hui és invariable: *dos hòmens*, *dos corbelles*. En l'època antiga existia una forma femenina *dues*, hui completament inexistent.

El plural el prenen:¹⁷¹

- Les centenes: *doscents, trescents, quatrecents...*
- Les formes *milló*, que fa *millons*, *billó* que fa *billons*, etc., que es comporten com a substantius. Si van darrere d'un atre cardinal, imponen el seu gènere masculí al cardinal que els precedix: *un milló, doscents billons*.

Farem us de la preposició *de* darrere del singular *milló, billó...* o els seus plurals, *millons, billons...* quan estos vagen immediatament davant del substantiu: *dèu millons de desocupats i sèt billons d'euros balafiat*, pero no en un atre cas, com ara: *dèssset millons huitcentmil ciutadans*.

Les formes *uns, unes* no són pròpiament el plural dels numerals *u/una*, sino dels indefinits *un/una*, a no ser que entren en correlació explícita en uns atres numerals i además estiguen especificant a un substantiu de plural no reiteratiu, és dir, a un substantiu que té en plural el mateix referent que en singular (*una tisora=unes tisores*): *Yo comprí unes tisores i la meua dòna, dos*.

15.2.2 Escritura dels cardinals

Esta s'adaptarà senzillament a la seua pronunciació:

trentassís (36) . mil cent u (1.101)

cent dèssset (117) . quatremil xixanta (4.060)

huitcents huitanta (880) . deneumil siscent noranta (19.690)

Escriurem junts:

- a) La série de decenes seguides de les unitats: *trentaú, cinquantacinc, huitantaquatre, quarantadós...*
- b) Els composts de:
 - les unitats de miller: *sismil, setmil, huitmil...*
 - les decenes de miller: *xixantamil, setantamil, norantamil...*
 - les centenes de miller: *centmil, trescentmil...*

¹⁷¹ Coloquialment és molt comú que en als numerals derivats de *un* el substantiu concorde en singular: *Té setantaun anys; Ho ha repetit vintiuna volta* (en lloc de *Té setantaun anys; Ho ha repetit vintiuna voltes*).

Separarem les sifres en els següents casos:

a) els composts de:

- centenes i unitats: *cent u, cent nou...*
- centenes i decenes: *cent trenta, cent setanta...*
- *mil* i les unitats: *mil u, mil quatre, mil cinc...*
- *mil* i les decenes: *mil vint, dosmil xixanta...*
- *mil* i les centenes: *mil doscents, mil trescents...*
- centenes de miller i els composts de *mil*: *siscents xixantadosmil* (662.000).

b) en la sèrie de *milló, billó*, etc., que sempre va separada del cardinal que la precedeix: *cinc millons, setcents billons, dos trillons...*

S'ha de tindre en conte que alguns cardinals doblen la *s* en formar part dels composts:

a) el cardinal *dèssset*, format de *dèu* i *sèt*.

b) els numerals *sis* i *sèt*, quan van units a les decenes (*trenta, quaranta...*): *setantassís, huitantassís, xixantasset, vintisset...*

15.2.3 Fonètica dels cardinals

El numeral que funciona com a multiplicador dins d'una construcció composta per dos o més sifres pert la seua tonicitat i l'accent se desplaça a la dreta: *setmil*, *huitcents*.

Presenten el mateix comportament els grups formats per adició: *vintissís*, *quarantaquatre...*

A soles conserven la seua tonicitat *cent* i la sèrie de les centenes (*doscents, trescents...*) quan estan en primer lloc dins d'un cardinal compost per més d'una paraula: *cent setantacinc*, *huitcents vintiú*, *doscents xixantaquatre...*

15.2.4 Funció dels cardinals

Distinguem tres funcions principals per als numerals cardinals: funció especificadora o adjectiva (*tres cases*), funció pronominal (*tres*) i funció substantiva (*un tres*):

a) Funcionen com a especificadors quan precedixen a un nom contable:

Quinze gats cervals

Dèu gimnasis

Si van posposts, prenen valor ordinal: *La planta tres = la tercera planta.*

- b) Actuen com a núcleu d'un sintagma nominal, en funció pronominal, quan quantifiquen un substantiu elidit:

Busquen als dos treballadors de la fàbrica i als tres (treballadors) de l'oficina.

Ahir prenguí el bany dos hores en els safareigs de l'hort i hui una (hora) més.

En sentit lax se considera que fan funció pronominal quan quantifiquen un substantiu elidit représ per *ne*:

*Ahir venguí tres coches i hui n'he venut **dos**.*

*Este matí han entrat huit clients i esta vesprada n'han entrat **cinc**.*

En esta funció pronominal poden introduir complements partitius per mig de la preposició (*de*): *Ne vullc dèneu de les grans.*

- c) Funcionen com a autèntics substantius:

- Els cardinals que s'ampren per a nomenar sifres o guarismes, com en *Necessitava que m'ixquera un tres, pero ixqué el sis.*

En estos usos substantius els numerals tenen plural (*Necessitava dos dosos, pero m'ixqué un tres i, en acabant, un quatre*) i concorden en gènere masculí.

En canvi, en expressions com *els anys quaranta, els (anys) xixanta* no coneixen el plural, puix no deixen de funcionar com a adjectius.

- Els cardinals que indiquen els anys (*Acabí en el 78: en l'any 78*), els sigles (*Eix autor és del XIV: del sigle catorze*) i les hores (*Les quatre de la vesprada*).
- Els numerals posposts al substantiu que no concorden en gènere en ell. És dir, quan se sobreentén la paraula *número*: *Vixc en la casa (número) trentaú; El tema escomença en la plana (número) doscents trentaú i finalisa en la doscents setantacinc.*

- d) En valencià clàssic se documenta la combinació *tots dos, tots tres...* alternant en l'estructura *els dos, els tres...* que des de ben antic s'ha impost i generalisat, i que és l'única usada en valencià actual. S'ha de dir, per tant, ***Els tres sentíem la***

*mateixa por a perdre la faena, i no *Tots tres sentíem la mateixa por a perdre la faena.*¹⁷²

15.3. LES HORES

Per a l'expressió de les hores, el valencià usa el següent sistema: des de l'hora en punt fins a la mijja hora s'indica primer l'hora i en acabant les fraccions introduïdes per la conjunció *i*. Ho eixemplificarem en les franges horàries corresponents a la una:

01:00 = *La una* o *La una en punt*.

01:05 = *La una i cinc (minuts)*.

01:10 = *La una i dèu (minuts)*.

01:15 = *La una i quart*.

01:20 = *La una i vint (minuts)*.

01:25 = *La una i vinticinco (minuts)*.

01:30 = *La una i mijja*.

Les hores intermigues s'expressen dient els minuts exactes: *La una i dotze (minuts)*, *La una i vintidós (minuts)*. En llenguatge tècnic és possible també *La una i quinze (minuts)*, *La una i trenta (minuts)*.

A partir de la mijja hora, el valencià coneix vàries possibilitats:

a) La primera fórmula, i més recomanable, consistix en indicar primer els minuts que falten per a completar l'hora en curs, seguits de la preposició *per a*, i en acabant l'hora:

01:35 = *Vinticinco (minuts) per a les dos*.

01:40 = *Vint (minuts) per a les dos*.

01:45 = *Un quart per a les dos*

01:50 = *Dèu (minuts) per a les dos*.

¹⁷² La mateixa evolució es donà en unes atres llengües pròximes com el castellà, que documenta expressions anàlogues en dates relativament recents (i que encara continua usant-les en algunes varietats d'Hispanoamèrica): “*porque assi todos tres se procuraron imitar, que salieron iguales en qualquier virtud. Vivieron, en fin, todos tres santamente...*” (*Noticias historicas de las tres florentissimas provincias del celeste Orden de la Santissima Trinidad, redempcion de cautivos, en Inglaterra, Escocia, y Hybernia*. Domingo López. Imprenta Real, 1714); “*no podía sufrir más y levanté la espada, que traía en las manos como enfermo, y di sobre ellos, que todos dos rodaron las escaleras, y uno mal descalabrado*” (*Vida del capitán Alonso de Contreras*, ca. 1630).

01:55 = *Cinc (minuts) per a les dos.*

02:00 = *Les dos (en punt).*

- b) Una altra fórmula és indicar primer l'hora i en acabant indicar explícitament els minuts que falten per a completar-la. Per exemple, a la 01:35 diríem: “*Les dos, falten vinticinco minuts*”. A la 01:45 direm: “*Les dos, falta un quart*”.
- c) La tercera manera és seguir a partir de la mitja hora indicant les fraccions introduïdes per la conjunció i.

01:30 = *La una i mitja.*

01:35 = *La una i trentacinco (minuts).*

01:38 = *La una i trentahuit (minuts).*

01:40 = *La una i quarantacinco (minuts).*

01:50 = *La una i cinquanta (minuts).*

01:56 = *La una i cinquanta i sis (minuts).*

01:58 = *La una i cinquanta i vuit (minuts).*

02:00 = *Les dos (en punt).*

- d) La quarta manera consisteix en indicar primer l'hora i en acabant, precedits per *manco* o *menys*, els minuts que falten per a completar-la. Esta fórmula està prou estesa, segurament per influència del castellà, que ho fa de la mateixa manera¹⁷³ (de fet, en el llenguatge real se diu **les dos menys vinticinco*, lo que mostra l'influència castellana; la seua traducció al valencià “*les dos manco/menys vinticinco*” sona artificiosa i per això no és massa recomanable):

01:35 = *Les dos manco/menys vinticinco (minuts).*

01:40 = *Les dos manco/menys vint (minuts).*

01:45 = *Les dos manco/menys quart.*

01:50 = *Les dos manco/menys deu (minuts).*

01:55 = *Les dos manco/menys cinc (minuts)*

02:00 = *Les dos (en punt).*

Les quatre fórmules són correctes, encara que la primera és la més tradicional i pròpia; la tercera és la més tècnica, producte de la precisió dels rellonges digitals i té una ampla acceptació i us a nivell escrit i també oral.

¹⁷³ L'occità també utilisa esta fórmula.

Aportem ací algunes expressions valencianes relatives a l'horari:

- *Les dos de la matinada* (02:00). La matinada comprén des de les 24:00 fins l'eixida del sol.
- *Les nou del matí* (09:00). El matí comprén des de l'eixida de sol fins al migdia.
- *Les dotze del migdia* (12:00). A sovint, encara que pertanyen a la vesprada, la una (13.00) i en menor mida les dos (14:00) solen nomenar-se també “*del migdia*”.
- *Les cinc de la vesprada* (17:00). La vesprada comprén entre el migdia i la posta de sol.
- *Les dotze de la nit* (24:00). La nit comprén des de la posta de sol fins a les 24:00.
- *Vora les cinc*. Quan no estem segurs de l'hora pero nos aproximem.
- *Els tres quarts de les dos*. Equival a la 01:45. Anàlogament, *Els tres quarts de les tres* són les 02:45, etc.
- *Les sis i passeres* o *i tacó*. Quan passa de l'hora pero no sabem quant exactament; equival al castellà “*las seis y pico*”.
- *Les sèt tocades*. Quan passa de l'hora un poc pero no sabem quant exactament.
- *Les hores chicotetes*. Les primeres hores del dia.
- *A hora horada*. En el moment just i casi tart.
- *A primera hora*. Ben matí o enjorn.
- *De bona hora*. De matí.
- *A quina hora*. Molt tart.
- *A l'hora i al punt*. En el seu moment, a l'hora exacta.¹⁷⁴

¹⁷⁴ Per a més locucions sobre l'hora consultar el *Diccionari General de la Llengua Valenciana*. RACV. 2010.

15.4. ELS ORDINALS

Indiquen la posició que ocupa un element dins d'una sèrie ordenada.

15.4.1 Formes dels ordinals

Les formes vives valencianes són les de formació erudita. Les principals se detallen en el següent quadro:

NÚMERO O SIFRA	NUMERAL ORDINAL
1 ^r ., 1 ^a .	<i>primer, femení primera</i>
2 ⁿ ., 2 ^a .	<i>segon, femení segon / segona</i>
3 ^r ., 3 ^a .	<i>tercer, femení tercera</i>
4 ^t ., 4 ^a .	<i>quart, femení quarta</i>
5 ^t ., 5 ^a .	<i>quint, femení quinta</i>
6 ^t ., 6 ^a .	<i>sext, femení sexta</i>
7 ^m ., 7 ^a .	<i>sèptim, femení sèptima</i>
8 ^u ., 8 ^a .	<i>octau, femení octava</i>
9 ^é ., 9 ^a .	<i>nové, femení novena</i>
10 ^m ., 10 ^a .	<i>dècim, femení dècima</i>
11 ^m ., 11 ^a .	<i>undècim, femení undècima</i>
12 ^m ., 12 ^a .	<i>duodècim, femení duodècima</i>
13 ^r ., 13 ^a .	<i>dècim tercer, femení dècima tercera</i>
14 ^t ., 14 ^a , etc.	<i>dècim quart, femení dècima quarta, etc.</i>
20 ^m ., 20 ^a .	<i>vigèsim, femení vigèsima</i>
21 ^r ., 21 ^a .	<i>vigèsim primer, femení vigèsima primera</i>
22 ⁿ ., 22 ^a ., etc.	<i>vigèsim segon, femení vigèsima segon / vigèsima segona, etc.</i>
30 ^m ., 30 ^a .	<i>trigèsim, femení trigèsima</i>
31 ^r ., 31 ^a ., etc.	<i>trigèsim primer, femení trigèsima primera, etc.</i>
40 ^m .	<i>quadragèsim</i>
50 ^m .	<i>quingèsim</i>

NÚMERO O SIFRA	NUMERAL ORDINAL
60 ^m .	<i>sexagèsim</i>
70 ^m .	<i>septuagèsim</i>
80 ^m .	<i>octogèsim</i>
90 ^m .	<i>nonagèsim</i>
100 ^m .	<i>centèsim</i>
101 ^r ., 101 ^a .	<i>centèsim primer, femení centèsima primera</i>
120 ^m ., 120. ^a	<i>centèsim vigèsim, femení centèsima vigèsima</i>
156 ^t , 156. ^a	<i>centèsim quinquagèsim sext, femení centèsima quinquagèsima sexta</i>
200 ^m .	<i>ducentèsim</i>
300 ^m .	<i>tricentèsim</i>
400 ^m .	<i>quadrigentèsim</i>
500 ^m .	<i>quingentèsim</i>
600 ^m .	<i>sexcentèsim</i>
700 ^m .	<i>septingentèsim</i>
800 ^m .	<i>octingentèsim</i>
900 ^m .	<i>noningentèsim / nongentèsim</i>
1000 ^m .	<i>milèsim</i>
1377 ^m .	<i>milèsim tricentèsim septuagèsim setètim</i>
2000 ^m .	<i>dosmilèsim</i>
3000 ^m . etc.	<i>tresmilèsim, etc.</i>
10 000 ^m .	<i>deumilèsim</i>
100 000 ^m .	<i>centmilèsim</i>
200 000 ^m ., etc.	<i>doscentmilèsim, etc.</i>
1 000 000 ^m . ^o	<i>millonèsim</i>

No obstant, en la llengua parlada, en passar del *dècim* se fa us dels cardinals en lloc dels ordinals, per mig de la construcció perifràstica *el / la que fa...* seguida del número corresponent: *Era la que fa onze* (en lloc de *Era l'undècima*); *És el que fa*

quatrecents (en lloc de *És el quadrigentèsim*). És un recurs propi de la llengua que no respon a cap d'influència aliena i que s'ha d'acceptar en la llengua escrita i en tots els registres; si bé en escrits i alocucions de caràcter formal deuen usar-se els ordinals.

Els numerals presenten flexió de gènere i número. En general, formen el femení afegint una *-a*, i els plurals d'acort en les regles generals (*octau / octava / octaus / octaves; nové / novena / novens / novenes; etc.*).

A pesar de que l'ordinal *segon, -a*, com els demés ordinals, disposa de flexió de gènere, en la llengua actual s'usa el masculí *segon* com a forma no marcada, referida a substantius singulars, tant masculins (*el segon pis*) com femenins (*la segon porta*). Este comportament tan peculiar, que no encontra paralelisme en les llengües del seu entorn, com el castellà o el català, no és modern i respon a un mecanisme cognitiu natural.¹⁷⁵

En conseqüència, la forma *segon* com a determinant d'un nom femení ha de ser considerada correcta, junt a la més tradicional, però hui en desús, *segona*. Aixina podem dir tant *la segona part* com *la segon part*, i *les segons classificades* o *les segones classificades*. Ya en la llengua clàssica trobem est us:

“*La segon questió fonch de Jhesu Xrist als juheus.*” Sant Vicent Ferrer. *Quaresma*. 1413.

¹⁷⁵ Des de ben pronte es registra en valencià l'us de *dos* en referència femenina en conte de *dues*. Segons L. Peñarroja (“*Sintaxis i lexic en el Tirant lo Blanch*”), era ya general en els clàssics: *De les quals dos* (Roïç de Corella, *Triumfo*, 689); *La virtuosa comtessa se parti ab dos donzelles*, (Tirant, cap. 144); *altres dos donzelles* (*Vita Christi*).

La sèrie dels cardinals se caracterisa per la seua continuïtat, puix cada número està tan pròxim a l'anterior que realment l'inclou (per eixemple, $3 = 2 + 1$); per això no és estrany que el cardinal *dos-dues* se vera influït pels números posteriors, que no tenen forma femenina, i acabara perdent la seua flexió. Al cap i a la fi, encara que la sèrie numeral primitiva fon l'ordinal, i no la cardinal, en el pas del temps la sèrie ordinal acabà concebent-se secundàriament per relació a la cardinal, d'a on ve la tendència progressiva a reemplaçar els usos ordinals per girs en cardinals (*La victòria que fa díhuit* en conte de *La victòria dècima octava*).

És cert que la forma *segon* és l'única de tots els ordinals que no coneix flexió de gènere, però això no ha impedit la seua generalisació, puix els ordinals representen una sèrie en límits interns, en la que, per eixemple, el tercer se definix per anar darrere del segon, però no l'inclou, a diferència dels cardinals, que no presenten límits, puix cada cardinal inclou a l'anterior de la sèrie i són, per tant, més proclius a un comportament uniforme. D'esta forma, el caràcter continu de la sèrie cardinal i el discontinu de l'ordinal permet explicar l'us respectiu de *dos* i *segon* com a tèmens no marcats. (Per a la descripció de la naturalea cognitiva dels cardinals i del ordinals, vore López García, Á., *Gramàtica del español*, 3, Madrit, Arco, 1998, capítul 27). És possible, no obstant, que intervingueren uns atres factors, puix és significatiu que la reducció haja afectat al cardinal *dos*, molt propens a la gramaticalisació en fenòmens com ara el del número dual que manifesten llengües com l'àrap.

“Perquè començà a fer-se lo any pasat la primera vegada y en est diumenge la **segon**”. Pere Joan Porcar. *Coses evengudes en la ciutat i regne de València*. 1585.

“Y anava entre los dos jurats en cap, y arribaren a les **segons** grades de l’altar”. Pere Joan Porcar. *Coses evengudes en la ciutat i regne de València*. 1585.

“comensant a pagar la primera paga el dia de Nadal primer vinent del present any 1690, y la **segon** el dia de Sent Joan” Francesc Roig i Dou. *Llibre de família*. 1688.

Este fenomen també es dona en els ordinals *primer* i *tercer*, que mantenen la forma masculina davant de substantius en femení singular (*la primer dòna que vinga; la tercer casa del carrer*). És un us també antic¹⁷⁶ que, no obstant, no és general, per lo que no té cabuda en la llengua estàndart:

A partir de l’ordinal número cinc existien unes formes paraleles de base vulgar (no llatina) que han caigut completament en desús, motiu pel qual queden fòra de la llengua estàndart i no deuen usar-se. Estos ordinals també presentaven flexió de gènere i de número, i es formaven afegint el sufix *-é*, *-ena*, al cardinal corresponent: *set, seté; huit, huité*. Si l’ordinal finalisava en vocal, la vocal se llevava: *setanta, setantena*.

NÚMERO O SIFRA	NUMERAL ORDINAL ARCAIC
5	<i>cinqué, femení cinquena</i>
6	<i>sisé, femení sisena</i>
7	<i>seté, femení setena</i>
8	<i>huité, femení huitena</i>
9	<i>nové, femení novena</i>
10	<i>decé, femení decena</i>
11	<i>onzé, femení onzena</i>
12	<i>dotzé, femení dotzena</i>

¹⁷⁶ “Los quals li promet donar e pagar d’ací a la **primervinent** festa de Omnia Sentorum”. Llibre de Cort de Justícia de Cocentaina. 1294. En este mateix llibre apareixen les formes *la primeravinent* i *la primervinent*, esta última molt manco freqüent.

“...de na Delfina Roïç de Corella, testadriu desús dita. Lo dit testament, de la **primer** línea fins a la darrera inclusive” Documentació de Roïç de Corella. 1508.

“...y se li féu saber tenia ja per major part pagada la **tercer** paga.” Memòries de Josep Esplugues. 1703.

NÚMERO O SIFRA	NUMERAL ORDINAL ARCAIC
20	<i>vinté, femení vintena</i>
21	<i>vintiuné, femení vintiunena</i>
22	<i>vintidosé, femení vintidosena</i>
30	<i>trenté, femení trentena</i>
100	<i>centé, femení centena</i>

Igual que els cardinals, els ordinals poden classificar-se en:

a) simples, formats per una única paraula. Ací inclourem:

- Del *primer* al *duodècim*.
- Els corresponents a les decenes: *vigèsim, trigèsim, quadragèsim...*
- Els corresponents a les centenes: *centèsim, ducentèsim, tricentèsim...*
- I també: *milèsim, millonèsim, billonèsim, etc.*

b) composts, que s'escriuen separant els ordinals que els componen: *trigèsim segon, dècima novena, quadragèsims quints...*

15.4.2 Funció dels ordinals

Els ordinals, com els cardinals, poden actuar en funció adjectiva especificadora, que és la més comuna (*el segon pis*), en funció pronominal (*el segon*) i com a substantius (*Arranquí el coche en tercera i es parà*). Ademés, poden funcionar també com a adverbis textuais (*Primer, tractarem de les classes d'insectes i, segon, de la seua distribució geogràfica*).

a) Com a adjectius:

- Poden precedir o seguir al nom, concordant en gènere i número en ell: *La tercera volta que et veig hui. El tercer dumenge de giner. El capítul octau.* Com mostren els exemples anteriors, poden anar anteposts o posposts al substantiu.
- Poden quantificar substantius especificats per un article definit, un possessiu o un demostratiu (*El quart dia, La tercera concursant, Ma primera experiència, Esta tercera opció*), pero també admeten la combinació en els indefinits (*Alguns tercers classificats aniran a la Lliga de Campeons; En un primer moment, s'esglayà*).

- El plural de l'ordinal *primer* pot tindre valor distributiu i indicar el respectiu primer de diverses classificacions (*Donaran un premi als primers classificats de totes les lligues*), pero també admet un valor successiu o inclusiu i llavors el plural engloba als ordinals que el segueixen en la sèrie: *Foren les primeres actuacions que fea en la seua gira i estigué prou nerviós en totes elles; Donaran uns premis als primers classificats en la correguda* (açò és, al primer, al segon, al tercer...).

Este valor inclusiu indefinit pot quedar definit per mig de la combinació de l'ordinal en un cardinal. Normalment el cardinal precedix a l'ordinal (*Donaran una medalla als tres primers classificats*), encara que en alguns casos també és possible l'orde invers: *Els dos primers mesos en Londres foren durs/Els primers dos mesos en Londres foren durs*.

- En el cas de la successió de reis i papes l'ordinal es posa darrere del nom i en números romans, els quals se llegiran “primer”, “segon”, i aixina, successivament: *Carles V (quint), Aleixandre VI (sext)*. Quan la successió aplega a un número alt, generalment, a partir del dèu, poden llegir-se com a cardinals o com a ordinals: *Benet XIII (dècim tercer, pero també, tretze)*.

- b) Quan van determinats per l'article definit o per un demostratiu, els ordinals poden actuar com a núcleu del sintagma nominal, en funció pronominal, adoptant el gènere i el número del substantiu al que remeten:

No pot presentar-se a la tercera part de l'examen, puix no aprovà la segon / segona (part).

No podràs presentar-te a les segons/segones proves, si no aproves estes primeres (proves).

- c) Si van precedits de l'article neutre *lo*, adquirixen el valor d'un substantiu neutre:

Lo primer que tractarem hui serà la vostra proposta, i lo segon, l'assunt de l'atre dia.

També prenen valor substantiu en certs usos, com les marches mecàniques d'un vehícul, o els cursos acadèmics:

Posa ya la quinta.

Està en tercer de Medicina.

- d) Els ordinals poden funcionar com a adverbis textuals, ordenant les idees o seqüències del discurs:

És una bona proposta per moltes raons: Primer, porque és barata; segon, porque és fàcil de preparar; i, tercer, porque no requerix massa temps.

Ademés, l'ordinal *primer* admet un us com a adverbi oracional de sentit temporal equivalent a *ans*: *Ana aplegà primer i Mariola immediatament darrere.*

15.5 ELS PARTITIUS

Expressen les parts iguals en que es dividix una unitat o un conjunt d'elements comptables. Poden actuar tant en funció adjectiva, acompanyant al substantiu *part* (*Se menjà ell a soletes una quarta part de la tortada*), o substantiva (*Posa'm un quart de la tortada*).

- a) Els tres primers tenen les següents formes pròpies: $\frac{1}{2}$: *mig, mija*; $\frac{1}{3}$: *terç, terça*; $\frac{1}{4}$: *quart, quarta*.
- b) Del cinc en amunt són idèntics als ordinals de formació erudita. S'expressen per mig d'un cardinal en el numerador, en funció adjectiva, i un ordinal en el denominador, en funció substantiva:

$\frac{2}{5}$: *dos quintes*; $\frac{1}{8}$: *un octau*; $\frac{3}{4}$: *tres quarts*; $\frac{1}{6}$: *un sext...*

- c) Del número onze en avant existixen unes atres formes, alternatives a les adés referides, que fan us dels sufixos *-au* o *-ava* per al singular i *-aus* o *-aves* per al plural: *onzau, dotzau, tretzau...*

De fet, en un us partitiu no és habitual utilitzar els ordinals de formació erudita *vigèsim, trigèsim quint...* sino les formes en *-au*: *un vintau, un trentacincau*.

- d) Correntment els partitius s'usen junt al substantiu *part*, en el que concorden en femení: *una dotzava part, dos quartes parts...* En este valor adjectiu s'utilisa habitualment la forma de l'ordinal *tercera*, en conte de *terça*: *Se menjà una tercera part de la paella*: “*E tantes gents eren de cascun camp que la tercera part no cabera dins la ciutat*”(Tirant lo Blanch, capítul 456).
- e) *Mig / mija* s'usa per lo general com a adjectiu junt a substantius comptables (*mig estadi, mija tortada*). Pot tindre també usos pronominals (*Se menjà un paquet de pipes i mig de creïlles*). *Mig*, en forma masculina singular, també pot ser adverbi: *La porta estava mig oberta*.

Este partitiu, com que dividix l'unitat únicament en dos fraccions equivalents presenta la particularitat de que no admet l'article indefinit: *Comprí el mig quilo que em demanares*; **Comprí un mig quilo de fruita* (incorrecte). Els atres partitius sí admeten l'article indefinit, aixina com la combinació en els numerals cardinals (*un terç, dos quartes, dos quartes parts...*). Si l'article indefinit va en plural, expressen una fracció aproximada: *Estava ple en unes tres quartes parts*.

15.6 ELS MÚLTIPLES

Expressen una quantitat que conté un cert nombre de voltes l'unitat.

Existixen les següents formes cultes, totes les quals, excepte *doble*, porten el sufix *-ple*:

<i>simple</i>	<i>séxtuple</i>	<i>cèntuple</i>
<i>doble</i>	<i>sèptuple</i>	
<i>triple</i>	<i>òctuple</i>	
<i>quàdruple</i>	<i>nònduple</i>	
<i>quíntuple</i>	<i>dècuple</i>	

S'utilitzen com a adjectius, per lo que el seu nombre gramatical variarà: *qüestions simples, signes dobles, grossària triple*.

Poden substantivar-se, i en eixe cas aniran en singular i duent l'article davant: *Eixa línia és el dècuple de llarga que esta atra. Yo tinc el quàdruple que tu*.

Fora de les tres primeres formes cultes, que són d'ús general, a nivell popular se sol dir la fórmula: [*cardinal + vegades / voltes + més*]: *Cinc vegades més bo. Xixanta voltes més chicotet*.

Siga com a adjectius o fent de substantius, els multiplicatius poden aparéixer en una construcció comparativa: *El teu poble està deu voltes més llunt d'ací que el meu. En esta marraixa cap el quíntuple de líquit que en eixa atra. Aquell montanyar és el dècuple de gran que este*.

15.7 ELS COLECTIUS

Són autèntics substantius que indiquen conjunts formats per un nombre determinat d'elements.

15.7.1. Formes dels colectius

Els colectius més usats són:

2: <i>un parell</i>	10: <i>una decena</i>	30: <i>una trentena</i>
3: <i>un tern</i>	12: <i>una dotzena</i>	40: <i>una quarantena</i>
4: <i>un quèrta</i>	15: <i>una quinzena</i>	100: <i>un centenar (una centena)</i>
9: <i>una novena</i>	20: <i>una vintena</i>	1000: <i>un miller o miler</i>

Com se pot vore, se formen en el cardinal i el sufix llatí *-ena*, llevat dels que tenen forma pròpia.

Algunes d'estes formes, usades com a noms colectius, tenen un significat específic:

- *novena*: espai de nou dies, en els seus actes religiosos, destinat a una devoció o un cult; també significa el llibret a on es contenen els actes religiosos de la mencionada devoció o cult.
- *quinzena*: conjunt de quinze dies consecutius o de dos setmanes seguides; també indica una classe d'interval en música.
- *quarantena*: espai de temps en que es manté aïllat a un ser viu per motius profilàctics.

15.7.2. Funció

- a) Poden introduir una construcció pseudopartitiva per mig de la construcció *de + nom en plural*. Eixemples: *Un parell de parotets. Una vintena de panolles.*
- b) El substantiu que indica el conjunt del qual se pren la part senyalada pel nom colectiu pot estar elidit i representat pel partitiu *ne*: *Dona-me'n una dotzena. A soles n'he venut una decena.*